

την εορτή των ευχαριστιών, μια μέρα μετάνοιας, κατά την οποία εξ ονόματος του κράτους να ζητείται συγχώρεση από τον ουρανό για το μεγάλο αμάρτημα που εξακολουθεί να βαραίνει το ανθρώπινο γένος, όσο αρνείται να υποταχθεί σε κάποιο έννομο καθεστώς που θα διέπει τη σχέση του προς άλλους λαούς και προτιμά, περήφανο για την ανεξαρτησία του, να χρησιμοποιεί το βάρβαρο μέσο του πολέμου (με τον οποίο δεν επιτυγχάνεται ο επιδιωκόμενος στόχος, δηλαδή το δίκαιο καθενός κράτους). – Οι εορτές των ευχαριστιών για μια νίκη που επιτεύχθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι ύμνοι που ψάλλονται (με τον καλό ισραηλιτικό τρόπο) στον *Κύριο των στρατιών*, τελούν σε όχι λιγότερο ισχυρή αντίθεση προς την ηθική ιδέα του Πατέρα των ανθρώπων: επειδή, εκτός από την αδιαφορία για τον τρόπο με τον οποίο οι λαοί επιδιώκουν το αμοιβαίο τους δίκαιο (η οποία είναι αρκετά λυπηρή), εκφράζουν και ένα είδος χαράς για την καταστροφή πολλών ανθρώπων ή της ευτυχίας τους.

Το κοσμοπολιτικό δίκαιο οφείλει να περιορίζεται σε όρους της καθολικής φιλοξενίας⁴⁰

Εδώ, όπως και στα προηγούμενα άρθρα, η συζήτηση δεν είναι περί φιλανθρωπίας, αλλά περί δικαίωματος. Και φιλοξενία (φιλική υποδοχή ξένων)⁴¹ σημαίνει εδώ το δικαίωμα ενός ξένου, εξ αιτίας της άφιξής του στο έδαφος ενός άλλου να μην τυγχάνει εχθρικής μεταχείρισης από αυτόν. Αυτός μπορεί να τον εκδιώξει, αν τούτο δεν θα έχει ως αποτέλεσμα την εξόντωσή του· όσο όμως εκείνος μένει στη θέση του και συμπεριφέρεται ειρηνικά δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται με εχθρότητα. Δεν είναι ένα δικαίωμα μόνιμου επισκέπτη αυτό για το οποίο ο ξένος μπορεί να εγείρει απαίτηση (και για το οποίο θα απαιτείτο μια ιδιαίτερη ευνοϊκή συμφωνία που θα του επέτρεπε να γίνει συγγάτοικος για κάποιο διάστημα), αλλά ένα δικαίωμα επίσκεψης, ένα δικαίωμα κοινωνικής συναναστροφής που έχουν όλοι οι άνθρωποι, δυνάμει του δικαίωματος της κοινής κατοχής της επιφάνειας της γης, διότι, στο βαθμό που η γη είναι σφαίρα, οι άνθρωποι δεν μπορούν να διασκορπίζονται επ' άπειρον. αλλά τελικά αναγκάζονται να συ-

υπάρχουν και να υπομένουν ο ένας τον άλλο, αφού αρχικά κανένας δεν έχει περισσότερο από τον άλλο το δικαίωμα να είναι σε ένα μέρος της γης. – Ακατοίκητα τμήματα αυτής της επιφάνειας, η θάλασσα και οι αμμόδεις έρημοι, χωρίζουν την κοινότητα όλων των ανθρώπων, αλλά έτσι ώστε το πλοίο ή η καμήλα (το πλοίο της ερήμου) να τους δίνουν τη δυνατότητα να αλληλοπροσεγγίζονται μέσω αυτών των δίχως κάτοχο περιοχών και να χρησιμοποιούν για πιθανές συναλλαγές⁴² το δικαίωμα στην επιφάνεια της γης, το οποίο ανήκει από κοινού στο ανθρώπινο γένος. Το φιλόξενο των ακτών (π.χ. των Βερβερίνων), όπου οι κάτοικοί τους ασκούν πειρατεία πλοίων σε κοντινές τους θάλασσες ή σκλαβώνουν ναυαγούς ναυτικούς, ή το φιλόξενο των ερήμων (των αράβων Βεδουίνων) όπου οι κάτοικοί τους θεωρούν τη γειτνίαση με νομαδικά φύλα ως δικαίωμα να τα λεηλατούν, αντιβαίνει επομένως στο φυσικό δίκαιο, το οποίο όμως δεν επεκτείνει το δικαίωμά της, δηλαδή τη δικαιολογημένη απαίτηση⁴³ των αλλοδαπών, πέρα από τους όρους που καθιστούν δυνατή την προσπάθεια για συναλλαγές με τους παλαιούς κατοίκους. – Με αυτό τον τρόπο απομακρυσμένα τμήματα του κόσμου μπορούν να αποκτήσουν ειρηνικές σχέσεις μεταξύ τους και να τις εδραιώσουν μέσω δημόσιων νόμων, φέρνοντας έτσι το ανθρώπινο γένος όλο και πιο κοντά σε ένα κοσμοπολιτικό καθεστώς.

Αν με τούτο συγκρίνει κανείς την φιλόξενη συμπεριφορά των εκλεπτυσμένων, κατά βάση εμπορικών, κρατών της ηπείρου μας, τότε η αδικία που διαπράττουν αποδε-

δειγμένα κατά την επίσκεψή τους σε ξένες χώρες και λαούς (η οποία γι' αυτούς ισοδυναμεί με την κατάκτηση των τελευταίων) φτάνει μέχρι τα όρια του τρόμου. Η Αμερική, οι χώρες των Νέγρων, τα νησιά παραγωγής μπαχαριών, το Ακρωτήρι κ.λπ. κατά την ανακάλυψή τους ήταν γι' αυτούς χώρες που δεν ανήκαν σε κανέναν· διότι τους κατοίκους δεν τους λογάριζαν καθόλου. Στην Ανατολική Ινδία (Ινδουιστάν) με πρόσχημα απλώς την πρόθεση δημιουργίας εμπορικών σταθμών μετέφεραν ξένους πολεμικούς λαούς, προξενώντας έτσι καταπίεση των ιθαγενών, υποκίνηση των 359 διαφόρων κρατών της σε πολύ εκτεταμένους πολέμους, λιμό, στάσεις, προδοσία και όλη τη λιτανεία των δεινών που μαστίζουν το ανθρώπινο γένος.⁴⁴

Η Κίνα* και η Ιαπωνία (*Nippon*), οι οποίες είχαν την

* Για να γράψουμε αυτό το μεγάλο βασίλειο με το όνομα με το οποίο το ίδιο αποκαλεί τον εαυτό του (δηλαδή Κίνα, όχι Σίνα, ή άλλη λέξη με ανάλογο ήχο), αρκεί να συμβουλευθούμε το Georgii Alphab. Tibet, σ. 651-654, ιδιαιτέρως την υποσημείωση β. – Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με την παρατήρηση του καθηγητή Fischer από την Πετρούπολη, δεν χρησιμοποιεί κανένα συγκεκριμένο όνομα για να ονομάσει τον εαυτό του· το συνθέστερο όνομα είναι η λέξη Κιν, δηλαδή χρυσός (τον οποίο οι Θιβετιανοί καλούν σερ) και γι' αυτό ο αυτοκράτορας ονομάζεται Βασιλιάς του Χρυσού (της πιο υπέροχης χώρας του κόσμου). Η συγκεκριμένη λέξη ενδέχεται στο ίδιο το βασίλειο να ηχεί ως Χιν, αλλά από τους ιταλούς ιεραπόστολους (λόγω του λαρυγγόφωνα γράμματος) προφέρεται ως Κιν. – Από εδώ βλέπουμε λοιπόν ότι η αποκαλούμενη από τους Ρωμαίους χώρα των Σέρρερ

εμπειρία με τέτοιους επισκέπτες, έχουν από τότε περιορίσει σοφά τις επαφές μαζί τους. Η μεν πρώτη επιτρέπει την πρόσβαση, αλλά όχι την είσοδο, η δε δεύτερη ακόμη και την πρόσβαση την επιτρέπει μόνο σε έναν ευρωπαϊκό λαό, τους Ολλανδούς, στους οποίους⁴⁵ όμως απαγορεύουν την επικοινωνία με τους ιθαγενείς, σαν να ήταν φυλακισμένοι. Το χειρότερο εδώ (ή, θεωρούμενο από τη σκοπιά ενός ηθικού κριτή, το καλύτερο) είναι ότι αυτή η βιαιο-

ήταν η Κίνα, και ότι το μεταξύ προωθήθηκε στην Ευρώπη μέσω του Μεγάλου Θιβέτ (ίσως μέσω του Μικρού Θιβέτ και της Μπουχάρας, και από εκεί μέσω Περσίας κ.ο.κ.). Τούτο μας υποβάλλει ορισμένες σκέψεις αναφορικά με την αρχαιότητα αυτού του εκπληκτικού κράτους σε σύγκριση με την αρχαιότητα του Ινδουιστάν, καθώς και σχετικά με τη σύνδεσή του με το Θιβέτ και δι' αυτού με την Ιαπωνία. Αντιθέτως το όνομα Σίνα ή Τσίνα, το οποίο λέγεται ότι δόθηκε σε αυτήν τη χώρα από τους γείτονές της, δεν οδηγεί πουθενά. – Ίσως και η παμπάλαιη, μολονότι δεν έγινε ποτέ πραγματικά γνωστή, σχέση της Ευρώπης με το Θιβέτ να μπορεί να εξηγηθεί από τα όσα αφηγείται ο Ησούχιος σχετικά με την κραυγή Κονξ Όμπαξ (*Konx Omrax*) του ιεροφάντη στα Ελευσίνα Μυστήρια. (Βλ. Ταξίδι του νεαρού Ανάχαρη, 5ο μέρος, σ. 447 κ.ε.) – Διότι κατά το Georgii Alphab. Tibet, η λέξη *Concioa* σημαίνει Θεός και έχει εντυπωσιακή ομοιότητα με τη λέξη *Konx*. Η λέξη *Pah-cio* (ό.π., σ. 520), που από τους Έλληνες θα μπορούσε να προφέρεται εύκολα ως *rax* [παξ], σημαίνει *promulgator legis* [ο δημοσιοποιών νόμο πρό της κυρώσεώς του], σημαίνει τη θεότητα που είναι εγκατεσπαρμένη σε ολόκληρη τη φύση (ονομαζόμενη και *Cenresi*, σ. 177). Η λέξη *Om* όμως, την οποία ο *La Croze* αποδίδει με τη λέξη *benedictus*, ευλογημένος, αν

πραγία ούτε καν τους ωφελεί, ότι όλες αυτές οι εμπορικές εταιρείες βρίσκονται στο χείλος της καταστροφής, ότι τα νησιά παραγωγής ζάχαρης, αυτή η έδρα της πιο απάνθρωπης και ευφάνταστης σκλαβιάς, δεν αφήνουν πραγματικό κέρδος,⁴⁶ αλλά χρησιμεύουν μόνο έμμεσα και μάλιστα για έναν όχι και τόσο επαινετό σκοπό, δηλαδή για την εκπαίδευση των ναυτών πολεμικών στόλων και άρα πάλι για τη διεξαγωγή πολέμων στην Ευρώπη, και όλα αυ-

εφαρμοστεί στη θεότητα δεν μπορεί να σημαίνει τίποτε άλλο από τον μακαριστό, σ. 507. Επειδή τώρα ο Πάτερ *Franz. Horatius* έπαιρνε από τους θιβετιανούς *Λάμας*, τους οποίους συχνά ρωτούσε τι καταλαβαίνουν με τη λέξη Θεός (*Concioa*), πάντοτε την απόκριση: «*Είναι η σύναξη όλων των αγίων*» (δηλαδή των μακάριων εκείνων οι οποίοι, σύμφωνα με το δόγμα των Λάμας περι αναβιώσεως, έχουν τελικά επιστρέψει, ύστερα από πολλές μεταναστεύσεις μέσα από σώματα όλων των ειδών, στη θεότητα, στην *Burchane*, δηλαδή αξιολάτρευτων όντων, μεταμορφωμένων ψυχών, σ. 223), γι' αυτό εκείνη η μυστηριώδης λέξη *Konx Omrax* είναι πιθανό να σημαίνει το *ιερό* (*Konx*), *μακάριο* (*Om*) και *σοφό* (*Rax*), παντού σε ολόκληρο τον κόσμο εξαπλωμένο ύψιστο ον (την προσωποποιημένη φύση), και η χρήση της στα ελληνικά μυστήρια ενδέχεται να υποδήλωνε τον μονοθεϊσμό για τους επόπτες σε αντίθεση προς τον πολυθεϊσμό του λαού· αν και ο Πάτερ *Horatius* (μεταξύ άλλων) ομιλούσαν εδώ αθεϊσμό. – Το πώς όμως εκείνη η μυστηριώδης λέξη έφτασε στους Έλληνες μέσω του Θιβέτ, μπορεί να εξηγηθεί με τον ανωτέρω τρόπο, και, αντίστροφα, γίνεται έτσι πιθανή και η πρώιμη επικοινωνία της Ευρώπης με την Κίνα μέσω του Θιβέτ (η οποία ίσως άρχισε πολύ πιο νωρίς από εκείνη με το Ινδουιστάν).

τά γίνονται από δυνάμεις που αρέσκονται να επιδεικνύουν την ευλάβειά τους και, ενώ έχουν το άδικο ψωμοτύρι, θέλουν να θεωρούνται ως οι εκλεκτοί στην τήρηση της ορθής θρησκευτικής πίστης.

360 Επειδή τώρα η (στενότερη ή ευρύτερη) κοινότητα των λαών της γης, η οποία κάποια στιγμή έλαβε μεγάλες διαστάσεις, έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο σημείο, ώστε η παραβίαση του δικαίου σε ένα μέρος της γης να γίνεται σε όλα αισθητή, γι' αυτό η ιδέα ενός κοσμοπολιτικού δικαίου δεν είναι ένας φανταστικός και υπερβολικός τρόπος παράστασης του δικαίου, αλλά ένα συμπλήρωμα του άγραφου κώδικα⁴⁷ τόσο του πολιτειακού όσο και του διεθνούς δικαίου, το οποίο είναι αναγκαίο για το δημόσιο ανθρώπινο δίκαιο εν γένει και έτσι για την αιώνια ειρήνη. Μόνο υπό τον όρο αυτό επιτρέπεται να κολακεύουμε τους εαυτούς μας πιστεύοντας ότι βρισκόμαστε σε πορεία συνεχούς προσέγγισης προς την αιώνια ειρήνη.

Για την εγγύηση της αιώνιας ειρήνης

Ό,τι παρέχει αυτή την ασφάλεια (εγγύηση), δεν είναι τίποτα λιγότερο από τη «μεγάλη καλλιτέχνηδα, τη φύση»;⁴⁸ (*natura daedala rerum*⁴⁹), μέσα από τη μηχανική πορεία της οποίας προβάλλει ολοκάθαρα η σκοπιμότητά της, καθώς επιτρέπει να αναδύεται ομόνοια μέσα από τη διχόνοια των ανθρώπων ακόμη και αντίθετα προς τη βούλησή τους. Η σκοπιμότητα αυτή νοούμενη ως εξαναγκασμός από μιαν αιτία της οποίας οι νόμοι επίδρασής της είναι άγνωστοι σε μας ονομάζεται *μοίρα*³⁶¹· εάν εξετάσουμε όμως τη σκοπιμότητα της φύσης στην πορεία του κόσμου και θεωρήσουμε ότι είναι η βαθιά κείμενη σοφία μιας ανώτερης αιτίας η οποία κατευθύνεται προς τον αντικειμενικό τελικό σκοπό του ανθρώπινου γένους και προκαθορίζει αυτή την πορεία του κόσμου, ονομάζεται *πρόνοια*,^{*} την οποία 362

* Στο μηχανισμό της φύσης, στον οποίο ανήκει και ο άνθρωπος (ως αισθητηριακό ον), εμφανίζεται μια μορφή που αποτελεί

34. Σε αντίθεση προς τους ανθρώπους, που στην κατάσταση της φύσης χρειάζονται μια εξουσία και εξαναγκαστικούς νόμους προκειμένου να συσταθούν σε κράτος, τα κράτη έχουν ήδη στο εσωτερικό τους ένα δικαίκο πολίτευμα και μια εξουσία, κάτι που αρκεί για να προσχωρήσουν και σε εξωτερικές δικαίκες σχέσεις (βλ. *Αιώνια ειρήνη*, 355). Άρα ένα κράτος με απόλυτη εξουσία πάνω από τα άλλα κράτη είναι από την άποψη της θεωρίας του δικαίου περιττό. Από πολιτική άποψη όμως είναι όχι απλώς περιττό, αλλά και επικίνδυνο, διότι θέτει σε κίνδυνο την αυτοτελή ύπαρξη των επιμέρους κρατών. Βασική προκειμένη του Καντ είναι εδώ η πολιτική βούληση για πλουραλισμό κρατών. – Αυτή η δικαίκη-πολιτική επιχειρηματολογία του Καντ συμπληρώνεται στην *Αιώνια ειρήνη* και με ένα πραγματολογικό επιχείρημα: Μια «παγκόσμια μοναρχία» είναι καταδικασμένη σε αποτυχία, διότι οδηγεί σε «άψυχο δεσποτισμό» και «αναρχία» (367).

35. *Bösartigkeit*.

36. Ο Hugo Grotius (1585-1645), ο Samuel von Pufendorf (1632-1694) και ο Emer de Vattel (1714-1767) είχαν αναπτύξει συστήματα διεθνούς δικαίου που αναγνώριζαν τη νομιμότητα μερικών πολέμων.

37. Την κακή αρχή.

38. Οι συνεχόμενες παρενθέσεις σε αυτό το σημείο της μετάφρασης προκύπτουν κατ' ανάγκη από τη σύνταξη του Καντ στο πρωτότυπο γερμανικό κείμενο.

39. Του πολέμου η μανία, που όσιο δεν γνωρίζει μήτε ιερό, φρικτές βγάζει κραυγές απ' το 'ματοβαμμένο της το στόμα. Βιργίλιος. *Αινειάς* 1. 294-5.

40. Αφού ο Καντ στο προηγούμενο οριστικό άρθρο απέριψε ένα κράτος εθνών ή μια παγκόσμια μοναρχία ως βάση του διεθνούς δικαίου, εισάγει τώρα το κοσμοπολιτικό δίκαιο προκειμένου να ικανοποιηθεί η ανάγκη της παγκόσμιας πολιτικής για μια ρυθμιστική δύναμη δεσμευτικών νόμων (που αλλιώς θα

παρείχε η κεντρική εξουσία του –απορριφθέντος– παγκόσμιου κράτους). Το κοσμοπολιτικό δίκαιο τελικά νοηματοδοτείται από την πολιτική βούληση για πλουραλισμό κρατών, την οποία εξέφρασε ο Καντ στο προηγούμενο οριστικό άρθρο. Επιπλέον, με το κοσμοπολιτικό δίκαιο ο Καντ εισάγει την έννοια ενός δικαίου που δεν ρυθμίζει μόνο τις σχέσεις των ήδη συστημένων δικαίων κρατών, αλλά και τις σχέσεις αυτών των κρατών με τους απολίτιστους «άγριους» της εποχής του, που βρίσκονται ακόμα στην «άνομη φυσική κατάσταση»: όμως έτσι, ώστε να κατοχυρώνονται και τα δικαιώματα των τελευταίων. Ιδιαίτερα στην εποχή της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας και του μπεριαλισμού γίνεται άμεσα κατανοητό το αίτημα του Καντ για την αναγκαιότητα ενός τέτοιου δικαίου.

41. «...*Hospitalität* (*Wirtbarkeit*)...».

42. *Möglichen Verkehr*.

43. *Befugnis*.

44. Εδώ η οξεία και συναισθηματικά φορτισμένη κριτική του Καντ κατά της ευρωπαϊκής αποικιοκρατικής πρακτικής αφορά κυρίως την Αγγλία.

45. Ο Καντ γράφει εδώ συντακτικώς πολύ περίπλοκα. Το νόημα φαίνεται να είναι: «Τόσο η Κίνα όσο και η Ιαπωνία έχουν επιβάλει περιορισμούς και έχουν επιτρέψει στους φιλοξενούμενους τους την πρόσβαση (στις ακτές) αλλά όχι την είσοδο· η Κίνα το έχει κάνει αυτό σε όλους τους λαούς της Ευρώπης με τους οποίους έχει αναπτύξει σχέσεις, ενώ η Ιαπωνία έχει κάνει το ίδιο (έχει δηλαδή επιτρέψει μόνο την πρόσβαση, και όχι και την είσοδο) μόνο σε έναν ευρωπαϊκό λαό, τους Ολλανδούς. Και οι δύο τώρα, δηλαδή και η Κίνα και η Ιαπωνία, παρ' όλο που έχουν επιτρέψει στους φιλοξενούμενους τους (η πρώτη σε περισσότερους ευρωπαϊκούς λαούς, η δεύτερη μόνο στους Ολλανδούς) –έστω μόνο– την πρόσβαση, τους αποκλείουν εντούτοις από τη συναναστροφή με τους ιθαγενείς».

46. Όπως ο Bentham (που για οικονομικούς λόγους απαι-

τούσε την κατάργηση των βρετανικών αποικιών). έτσι και ο Καντ θεωρεί τις αποικίες ως οικονομική αποτυχία. Σε αντίθεση όμως προς τον Bentham η βάση της επιχειρηματολογίας του Καντ δεν είναι πραγματολογική, αλλά ηθική-δικαιική: «Εδώ, όπως και στα προηγούμενα άρθρα, ... η συζήτηση είναι... περί δικαίωματος» (*Αιώνια ειρήνη*, 357· πρβλ. *ΜΗΔ*, § 62).

47. Επειδή το κοσμοπολιτικό δίκαιο αποτελεί συμπλήρωμα του «άγραφου κώδικα» του φυσικού δικαίου, δεν είναι μόνο ιδέα, αλλά συγχρόνως μπορεί και πρέπει να έχει επίδραση στην ιστορική πραγματικότητα: αυτός είναι ο ρόλος της πολιτικής.

48. Με τον όρο «φύση» εδώ ο Καντ δεν εννοεί το μηχανικό σύμπλεγμα αιτιών και αποτελεσμάτων που είναι δομημένο σύμφωνα με καθολικούς νόμους και καθορίζεται γνωσιοθεωρητικά από την ανθρώπινη νόηση –αοτή είναι η «φύση» τής ΚΚΛ–, αλλά εκείνη τη δυναμική καθολική συνάφεια που περιλαμβάνει τα πάντα, από την οποία προέρχονται τα πάντα, ακόμα και τα έμβια όντα, και στην οποία ανήκουν τα πάντα, ακόμα και ο ανθρώπινος πολιτισμός. Όπως η ελληνική έννοια του κόσμου, έτσι και η «φύση» παραπέμπει εδώ όχι μόνο στην τάξη, αλλά (μέσω της σκοπιμότητας) και στην ομορφιά (βλ. *ΚΚΔ*, § 67). Ακόμη και αυτή την ευρεία *κοσμολογική* έννοια της φύσης την καταννούμε μόνο κατ' αναλογία προς τις δικές μας (ανθρώπινες) παραγωγικές δυνάμεις: Η έκφραση σχετικά με τη «μεγάλη καλλιτέχνηδα, τη φύση» παραπέμπει στην αναλογία με τις ανθρώπινες «τεχνικές ενέργειες» (βλ. *Αιώνια ειρήνη*, 362). Ως τέτοια η «φύση» συλλαμβάνεται τελολογικά και είναι αντικείμενο της αναστοχαστικής κριτικής δύναμης.

49. Η δαιδαλοεργός φύσις των όντων.

50. *Hinzudenken*.

51. *Pflichtbegriffs*.

52. *So hat sie zugleich auch despotisch gewollt, daß sie allerwärts leben sollten*.

53. *Sollen*.

54. Δηλαδή στο να ζουν παντού.

55. *Bewegungsgrundes*.

56. *Ehrtrieb*.

57. Δηλαδή ο πρακτικός Λόγος που δεν εξαναγκάζει. Ο «εξαναγκασμός» εδώ τίθεται ως αντίθετο της ηθικής υποχρέωσης.

58. Τον βουλόμενο τον καθοδηγεί το πεπρωμένο, τον άβουλο τον παρασύρει. Σενέκας, *Epistulae morales* 107, 11 (η ρήση αποδίδεται στον Κλεάνθη).

59. *Sublimier*.

60. Ας προσεχτεί ότι ο Καντ λέει μόνο ότι το πρόβλημα της σύστασης κράτους μπορεί ναλυθεί ακόμα και για έναν λαό διαβόλων, όχι όμως και ότι ένας λαός διαβόλων (ακόμα και αν είχαν νου) θα ενδιαφερόταν να συστήσει κράτος. Διαφορετικά από τον Hobbes, ο Καντ δεν πιστεύει ότι ο ορθολογικός εγωισμός είναι επαρκής στο να οδηγήσει σε ένα κράτος δικαίου. Κατά τον Καντ η αξία που αποδίδουμε στο δίκαιο (ακόμα και όταν αναστοχαστικά βλέπουμε τη «φύση» να το εγκαθιδρύει στην ιστορία) βασιίζεται σε ηθικούς συλλογισμούς. Την προβληματική αυτή κατ' ουσίαν τη θέτει ο Καντ πιο κάτω (370 κ.ε.), όπου δείχνει την ανάγκη σύνδεσης ηθικής και πολιτικής.

61. *Privatgesinnungen*.

62. Η θέση αυτής της ρήσης εδώ φαίνεται προβληματική. Βλ. τη σχετική αναφορά στην *Εισαγωγή του μεταφραστή*.

63. Friedrich Bouterwek (1766-1828): Γερμανός φιλόσοφος και καθηγητής φιλοσοφίας στο Göttingen. Υπήρξε οπαδός του Καντ, στη συνέχεια όμως άσκησε κριτική στο έργο του.

64. *Hang*.

65. *Gründen*.

66. *Mitteln*.

67. Η δεύτερη προσθήκη εμφανίστηκε στη δεύτερη έκδοση της *Αιώνιας ειρήνης*, του 1796.

68. *Maximen*.

69. Πρβλ. *Απόφθεγμα*, VIII:304, όπου ο Καντ μιλά για την

*Προς την αιώνια ειρήνη
Ένα φιλοσοφικό σχέδιασμα*

Immanuel Kant: *Zum ewigen Frieden* (1795)

© 2006, για το κείμενο της μετάφρασης, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ
© 2006, για την εισαγωγή και τα σχόλια, Κωνσταντίνος Σαργέντης

℞

*Η ιδέα του Καντ περί της αιώνιας ειρήνης
Από την ιστορική απόσταση 200 ετών*

Jürgen Habermas: *Kants Idee des ewigen Friedens –
aus dem historischen Abstand von 200 Jahren*

© 1996, Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main
Το κείμενο αυτό περιέχεται στον τόμο
Die Einbeziehung des Anderen, Studien zur politischen Theorie

© 2006, για την ελληνική γλώσσα, εκδόσεις ΠΟΛΙΣ
Ομήρου 32, 106 72 Αθήνα
τηλ.: 210-36 43 382, 210-36 17 993, fax: 210-36 36 501
e-mail: polis@ath.forthnet.gr

℞

μακέτα εξωφύλλου-σχεδιασμός έκδοσης: Μαρία Τσουμαχίδου

τυπογραφική διόρθωση-σελιδοποίηση: Αγγέλα Ζαχαριάδου

τυπώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2006

ISBN: 960-435-117-6

IMMANUEL KANT

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΙΩΝΙΑ ΕΙΡΗΝΗ
ΕΝΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΣΧΟΛΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΡΓΕΝΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΞΗΡΟΠΑΪΔΗΣ

℞

JÜRGEN HABERMAS

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΙΩΝΙΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΣΤΑΣΗ 200 ΕΤΩΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ANNITA ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΞΗΡΟΠΑΪΔΗΣ

εκδόσεις ΠΟΛΙΣ